

РОЗДІЛ X. ПРОБЛЕМИ ОСВІТИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

УДК 371.13:17.022.1

Анна Долинна

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ORCID ID 0000-0002-0559-1087

DOI 10.24139/2312-5993/2025.06/319-327

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

У статті обґрунтовано актуальність проблеми розвитку морально-етичної культури майбутнього вчителя історії в умовах змішаного навчання, що стало однією з провідних форм організації освітнього процесу у закладах вищої освіти в умовах цифровізації та суспільних трансформацій. З'ясовано, що морально-етична культура майбутнього вчителя історії є інтегральною характеристикою особистості, яка поєднує систему моральних цінностей, моральну свідомість, етичну поведінку, професійну відповідальність, здатність до рефлексії та дотримання принципів академічної доброчесності. Визначено, що специфіка професійної діяльності вчителя історії полягає у роботі з ціннісно насиченим змістом, історичною пам'яттю, суперечливими подіями минулого та формуванням громадянської позиції учнів, що посилює значення морально-етичного компоненту його професійної підготовки. Проаналізовано потенціал змішаного навчання для розвитку морально-етичної культури майбутнього вчителя історії, зокрема через використання цифрових платформ, онлайн-дискусій, проєктної діяльності, електронних освітніх ресурсів, віртуальних музеїв і джерел, а також виявлено ризики, пов'язані з анонімністю цифрового середовища, інформаційними маніпуляціями, зниженням якості міжособистісної взаємодії та порушенням норм академічної доброчесності. Обґрунтовано педагогічні умови ефективного розвитку морально-етичної культури майбутнього вчителя історії в умовах змішаного навчання: інтеграцію морально-етичної проблематики в зміст фахових дисциплін, організацію суб'єкт-суб'єктної взаємодії, створення морально безпечного цифрового освітнього середовища, використання рефлексивних та проблемно-пошукових методів, системну підтримку ціннісного самовизначення студентів. Зроблено висновок, що змішане навчання не лише змінює технологічні умови професійної підготовки, а й актуалізує потребу в цілеспрямованому розвитку морально-етичної культури майбутнього вчителя історії як важливої складової його професійної компетентності.

Ключові слова: морально-етична культура, майбутній учитель історії, змішане навчання, професійна підготовка, ціннісні орієнтації, цифрове освітнє середовище, академічна доброчесність.

Постановка проблеми. У сучасних умовах трансформації вищої педагогічної освіти, зумовленої суспільними, культурними та технологічними змінами, особливої значущості набуває проблема вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя. У цьому контексті підготовка майбутнього вчителя історії потребує особливої

уваги, оскільки його професійна діяльність пов'язана не лише з опануванням і трансляцією історичних знань, а й із формуванням історичної пам'яті, громадянської свідомості, ціннісних орієнтацій учнів, здатності до критичного осмислення минулого та відповідального ставлення до суспільно значущих подій. З огляду на це морально-етична культура майбутнього вчителя історії постає як важлива складова його професійного становлення, що визначає характер педагогічної взаємодії, спрямованість професійної поведінки, здатність до морального вибору, дотримання принципів гуманізму, професійної етики та академічної доброчесності.

Особливої актуальності означена проблема набуває в умовах змішаного навчання, яке є однією з провідних форм організації освітнього процесу у закладах вищої освіти. Поєднання традиційної аудиторної роботи з цифровими технологіями, дистанційною комунікацією та самостійною пізнавальною діяльністю студентів не лише розширює можливості професійної підготовки, а й суттєво змінює умови формування морально-етичної культури майбутнього педагога. З одного боку, змішане навчання створює передумови для розвитку самостійності, рефлексивності, відповідальності та ціннісного осмислення навчального матеріалу; з іншого – актуалізує ризики послаблення безпосередньої міжособистісної взаємодії, поширення інформаційних маніпуляцій, формалізації навчальної діяльності та порушення норм академічної доброчесності. У зв'язку з цим виникає об'єктивна потреба в науковому осмисленні особливостей розвитку морально-етичної культури майбутнього вчителя історії в умовах змішаного навчання та обґрунтуванні педагогічних засад, що забезпечують ефективність цього процесу.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз актуальних досліджень засвідчує, що проблема морально-етичної культури майбутнього вчителя активно розробляється в сучасній педагогічній науці. Питання формування моральних якостей і цінностей студентської молоді досліджують Н. Бондаренко та А. Дубоград, Л. Герасимюк і Л. Тарасюк, О. Постильна, які наголошують на ролі виховного середовища, педагогічної підтримки, інформаційно-комунікаційних технологій і спеціально створених педагогічних умов у цьому процесі. Теоретичні та практичні аспекти змішаного навчання у вищій школі висвітлюють О. Єфремова, А. Семененко, О. Максименко, О. Ворохаєв, Л. Новицька, В. Кухаренко, К. Бугайчук, Н. Рашевська, К. Осадча, В. Осадчий, В. Круглик, І. Наумук, які розглядають

змішане навчання як поєднання очної, дистанційної та самостійної роботи, що розширює освітні можливості, але водночас актуалізує проблему цифрової етики, саморегуляції та академічної доброчесності.

Мета статті полягає в обґрунтуванні особливостей розвитку морально-етичної культури майбутнього вчителя історії в умовах змішаного навчання.

Методи дослідження. Для вирішення поставленої мети використано теоретичні методи дослідження, а саме: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизацію науково-педагогічних джерел з проблеми розвитку морально-етичної культури майбутнього вчителя історії в умовах змішаного навчання.

Виклад основного матеріалу. Морально-етична культура майбутнього вчителя історії є складним особистісно-професійним утворенням, що формується впродовж усього періоду навчання у закладі вищої освіти та виявляється у ставленні до людей, професії, знань, історичної правди, суспільних цінностей і власної професійної місії. Її не можна зводити лише до знання етичних норм або до зовнішньо коректної поведінки, оскільки вона передбачає внутрішнє прийняття моральних цінностей, готовність діяти відповідно до них у ситуаціях педагогічного вибору та здатність критично осмислювати власні дії, рішення й професійні вчинки. У цьому контексті морально-етична культура постає не як додатковий компонент професійної підготовки, а як її смислова основа, що визначає характер професійного самовизначення майбутнього педагога, його ставлення до учнів, колег, суспільства та історичної спадщини.

Сутність морально-етичної культури майбутнього вчителя історії доцільно розглядати як інтеграцію ціннісно-світоглядного, емоційно-рефлексивного та поведінково-професійного вимірів. Її ціннісна основа охоплює усвідомлення значущості людської гідності, свободи, справедливості, відповідальності, правди, поваги до історичного досвіду народу та збереження культурної пам'яті. Емоційно-рефлексивний аспект виявляється у здатності майбутнього педагога до емпатії, морального співпереживання, самоаналізу, критичного осмислення власної поведінки, оцінювання своїх рішень і вчинків крізь призму професійного обов'язку. Поведінково-професійний вимір реалізується у щоденній педагогічній практиці через культуру спілкування, етичність взаємодії, відповідальне ставлення до навчального матеріалу, доброчесність у роботі з джерелами та

готовність діяти відповідно до моральних переконань навіть у складних або суперечливих обставинах (Постильна, 2015, с. 360).

У професійному становленні майбутнього вчителя історії морально-етична культура виконує не лише регулятивну, а й світоглядну, комунікативну та виховну функції. Вона спрямовує вибір педагогічних засобів і способів взаємодії з учнями, визначає межі професійно допустимого, впливає на характер інтерпретації навчального матеріалу та забезпечує узгодженість між знанням, переконанням і вчинком. Саме завдяки морально-етичній культурі майбутній учитель здатний уникати формалізму у професійній діяльності, будувати взаємини на засадах поваги й довіри, дотримуватися гуманістичної спрямованості навчально-виховного процесу та усвідомлювати суспільну відповідальність своєї професії. Тому її розвиток слід розглядати як невід'ємну умову професійної зрілості майбутнього педагога, а не як факультативний результат освітньої підготовки (Герасимюк, 2021, с. 30).

Змішане навчання як сучасна форма організації освітнього процесу суттєво впливає на умови розвитку цих якостей. Поєднання традиційної аудиторної роботи з онлайн-навчанням, цифровими платформами, самостійною роботою, дистанційною комунікацією та електронними освітніми ресурсами не лише змінює організаційні параметри підготовки, а й трансформує саму логіку педагогічної взаємодії. Такий формат значно розширює можливості доступу майбутніх учителів історії до історичних джерел, цифрових архівів, віртуальних музеїв, інтерактивних карт, наукових баз даних, відеолекцій, документальних матеріалів і публічних дискусій. Водночас цифрове середовище змінює характер педагогічної комунікації: частина міжособистісної взаємодії переноситься в онлайн-простір, зростає роль письмової комунікації, самоконтролю, етичної саморегуляції, відповідальності за цифрову поведінку та вміння працювати з відкритими інформаційними потоками (Семенко, 2023, с. 9).

Розвиток морально-етичної культури майбутнього вчителя історії в умовах змішаного навчання має низку особливостей. Насамперед він відбувається у двох взаємопов'язаних просторах – безпосередньому й цифровому, кожен із яких формує власні способи прояву етичної зрілості. Якщо в аудиторії морально-етичні якості виявляються через живу взаємодію, емоційний контакт, педагогічний такт, культуру мовлення й поведінки, то в онлайн-середовищі вони проявляються через культуру письмового висловлювання, етичність коментарів, повагу до співрозмовника, відповідальне користування інформацією,

дотримання авторських прав та принципів академічної доброчесності. У зв'язку з цим морально-етична культура майбутнього вчителя історії набуває виразного цифрово-етичного виміру, що поєднує професійну відповідальність із навичками безпечної, чесною та критично осмисленою діяльністю в цифровому середовищі (Жуков, 2025, с. 89).

Ще однією важливою особливістю є посилення ролі самостійної діяльності студента. У змішаному форматі значна частина навчальної роботи виконується поза аудиторією, а отже, зростає значення самодисципліни, внутрішньої мотивації, відповідальності, уміння планувати власну діяльність і діяти чесно без постійного зовнішнього контролю. Саме в таких умовах особливо виразно виявляється ставлення студента до академічної доброчесності, чесності під час виконання завдань, використання джерел і представлення результатів власної праці. Для майбутнього вчителя історії ця проблема є особливо чутливою, оскільки він працює з фактами, документами, інтерпретаціями та історичними нарративами, а будь-яка недоброчесність у роботі з джерелами прямо суперечить професійній місії вчителя історії та принципам відповідального ставлення до історичної правди (Жуков, 2025, с. 56).

Водночас змішане навчання відкриває широкі можливості для цілеспрямованого розвитку морально-етичної культури. Воно дозволяє організувати проблемно-ціннісне навчання на основі аналізу історичних дилем, суперечливих подій, моральних виборів історичних діячів, дискусій про відповідальність, свободу, справедливість, права людини та гідність. Онлайн-інструменти дають змогу продовжувати обговорення поза межами аудиторії, залучати до дискусій різні типи джерел, організувати групову взаємодію, проекти, дебати, рефлексивні блоги та електронні портфоліо. Крім того, змішане навчання сприяє індивідуалізації морального розвитку, оскільки студент отримує більше можливостей для самостійного осмислення ціннісного змісту матеріалу, побудови власної позиції та її аргументації.

Ефективний розвиток морально-етичної культури майбутнього вчителя історії в умовах змішаного навчання можливий лише за наявності спеціально організованих педагогічних умов. Першою з них є інтеграція морально-етичної проблематики в зміст фахових, психолого-педагогічних і методичних дисциплін. Йдеться не про декларативне вивчення моральних норм, а про системне включення етичних аспектів у теми, пов'язані з історичними подіями, політичними режимами, війнами, правами людини, культурною спадщиною, міжетнічними

конфліктами, історичною пам'яттю та громадянською відповідальністю. Такий підхід сприяє тому, що морально-етичні орієнтири засвоюються не абстрактно, а в безпосередньому зв'язку з майбутньою професійною діяльністю (Єфремова, 2023, с. 5).

Другою важливою умовою є організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії між викладачем і студентом. Морально-етична культура не формується через повчання або контроль як такі, вона розвивається в атмосфері поваги, довіри, діалогу, відкритого обговорення складних питань і моральних дилем. У змішаному навчанні це означає необхідність підтримувати етичний стиль комунікації як в аудиторії, так і на цифрових платформах, моделювати приклади коректного обговорення суперечливих тем і створювати умови, за яких студент відчуває себе співучасником освітнього процесу, а не пасивним виконавцем завдань. Така взаємодія посилює рефлексивний компонент професійної підготовки та сприяє формуванню відповідального ставлення до власних слів, рішень і дій.

Третьою умовою є створення морально безпечного цифрового освітнього середовища. В умовах змішаного навчання студент стикається з великою кількістю інформації, різними джерелами, відкритими комунікаційними просторами та нерідко – з агресивними, маніпулятивними чи недостовірними наративами. Тому важливо формувати навички критичного відбору джерел, етичного використання інформації, цифрової безпеки, культури коментування та взаємодії в онлайн-просторі. Для майбутнього вчителя історії це набуває особливої ваги, оскільки він у подальшій професійній діяльності сам буде модератором ціннісно чутливих обговорень і має демонструвати взірець моральної поведінки в цифровому середовищі (Єфремова, 2023, с. 5).

Четвертою умовою є використання активних, проблемно-пошукових, діалогових та рефлексивних методів навчання. Серед них особливо ефективними є аналіз моральних дилем, кейс-метод, дискусії, дебати, рольові ігри, проєктна діяльність, написання есе, ведення щоденників рефлексії, створення мультимедійних презентацій і цифрових історичних продуктів. Такі методи дозволяють не лише засвоювати інформацію, а й переживати ціннісний зміст матеріалу, співвідносити його з власними переконаннями, відпрацьовувати вміння аргументувати позицію та діяти морально в ситуаціях невизначеності. Вони також посилюють зв'язок між

когнітивним, емоційно-ціннісним і поведінковим аспектами професійного становлення майбутнього вчителя.

П'ятою умовою виступає системна підтримка академічної доброчесності як базової складової морально-етичної культури майбутнього вчителя історії. У змішаному навчанні, де частина роботи виконується онлайн і самостійно, суттєво зростає ризик формального виконання завдань, плагіату, маніпулятивного використання джерел або копіювання чужих думок. Запобігання цим явищам має ґрунтуватися не лише на контролі, а й на формуванні внутрішнього переконання у цінності чесності, авторства, відповідального використання історичних фактів і поваги до інтелектуальної праці. Саме такий підхід забезпечує перехід від зовнішнього дотримання правил до внутрішньо вмотивованої академічної етики як норми професійної поведінки (Єфремова, 2023, с. 6).

Висновки. Отже, морально-етична культура майбутнього вчителя історії є невід'ємною складовою професійної компетентності та важливою передумовою успішної педагогічної діяльності в сучасному освітньому середовищі.

Змішане навчання створює нові можливості для розвитку морально-етичної культури майбутнього вчителя історії, оскільки поєднує аудиторну й цифрову взаємодію, розширює доступ до освітніх ресурсів, стимулює самостійну роботу, проєктну діяльність, рефлексію та ціннісні дискусії. Водночас воно супроводжується ризиками, пов'язаними з порушенням академічної доброчесності, інформаційними маніпуляціями, деформацією комунікації та ослабленням морального контролю в онлайн-середовищі.

Ефективний розвиток морально-етичної культури майбутнього вчителя історії в умовах змішаного навчання забезпечується за умови інтеграції морально-етичного змісту у фахову підготовку, створення морально безпечного цифрового середовища, організації суб'єкт-суб'єктної взаємодії, використання рефлексивних та проблемно-пошукових методів навчання, а також послідовного утвердження принципів академічної доброчесності.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є дослідження потенціалу цифрових платформ, віртуальних історичних ресурсів та інтерактивних технологій у ціннісному становленні майбутніх педагогів. Особливої уваги потребують проблеми формування цифрової етики, педагогічної відповідальності та

академічної доброчесності в системі професійної підготовки майбутніх учителів історії в умовах сучасних суспільних і технологічних викликів.

ЛІТЕРАТУРА

- Бондаренко, Н. А., Дубоград, А. О. (2018). Формування моральних якостей у студентів в умовах навчально-виховного процесу сучасної вищої школи. *Молодий вчений*, 10 (62), 567–570. (Bondarenko, N. A., Dubohrai, A. O. (2018). Formation of moral qualities in students in the context of the educational process of the modern higher school. *Young Scientist*, 10(62), 567–570).
- Герасимюк, Л. С., Тарасюк, Л. М. (2021). Формування моральних цінностей студентів закладів вищої освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Академічні студії*. Серія «Педагогіка», 3, ч. 1, 29–31. (Herasymiuk, L. S., Tarasiuk, L. M. (2021). Formation of moral values of students of higher education institutions by means of information and communication technologies. *Academic Studies. Series "Pedagogy"*, 3, Part 1, 29–31.).
- Єфремова, О. (2023). Змішане навчання в закладах вищої освіти. *Didactics of Education*, 23, 4–5, 8–14. (Yefremova, O. (2023). Blended learning in higher education institutions. *Didactics of Education*, 23, 4–5, 8–14.).
- Жуков, В. (2025). Структура морально-етичної культури майбутнього вчителя та шляхи її формування. *New Collegium*, 3, 89–93. DOI: <https://doi.org/10.34142/nc.2025.3.89> (Zhukov, V. (2025). The structure of the moral and ethical culture of the future teacher and the ways of its formation. *New Collegium*, 3, 89–93. <https://doi.org/10.34142/nc.2025.3.89>).
- Жуков, В. (2025). Суть, форми та методи виховання морально-етичної культури майбутніх учителів в Україні та Великій Британії. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія: Педагогічні науки, 3, 55–61. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-3-55-61> (Zhukov, V. (2025). The essence, forms, and methods of fostering the moral and ethical culture of future teachers in Ukraine and Great Britain. *Bulletin of Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy. Series: Pedagogical Sciences*, 3, 55–61. DOI: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-3-55-61>).
- Новицька, Л. І. (2025). Змішане навчання у вищих навчальних закладах в умовах воєнного стану. *Академічні візії*, 40, 5–12. (Novytska, L. I. (2025). Blended learning in higher education institutions under martial law. *Academic Visions*, 40, 5–12.).
- Постильна, О. (2015). Педагогічні умови формування моральних цінностей у студентів педагогічних ВНЗ засобами інформаційно-комунікаційних технологій. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету*. Серія: Педагогіка, 1, 359–364. (Postylna, O. (2015). Pedagogical conditions for the formation of moral values in students of teacher training higher education institutions by means of information and communication technologies. *Scientific Bulletin of Melitopol State Pedagogical University. Series: Pedagogy*, 1, 359–364.).
- Семененко, А., Максименко, О., Ворохаєв, О. (2023). Специфіка змішаного навчання в закладах вищої освіти України. *Didactics of Education*, 23, 4–5, 16–22. (Semenenko, A., Maksymenko, O., Vorokhaiev, O. (2023). Specifics of blended learning in higher education institutions of Ukraine. *Didactics of Education*, 23, 4–5, 16–22.).

SUMMARY

Dolynna Anna. Peculiarities of the development of the moral and ethical culture of the future history teacher in the context of blended learning.

The article substantiates the relevance of the problem of developing the moral and ethical culture of the future history teacher in the context of blended learning, which has become one of the leading forms of organizing the educational process in higher education institutions amid digitalization and social transformations. It has been found that the moral and ethical culture of the future history teacher is an integral personal characteristic that combines a system of moral values, moral consciousness, ethical behavior, professional responsibility, the ability to reflect, and adherence to the principles of academic integrity. It has been determined that the specificity of the history teacher's professional activity lies in working with value-laden content, historical memory, controversial events of the past, and the formation of students' civic position, which strengthens the importance of the moral and ethical component in professional training.

The potential of blended learning for the development of the moral and ethical culture of the future history teacher is analyzed, in particular through the use of digital platforms, online discussions, project-based activities, electronic educational resources, virtual museums, and historical sources. The risks associated with the anonymity of the digital environment, informational manipulation, the decline in the quality of interpersonal interaction, and violations of academic integrity are also identified. The pedagogical conditions for the effective development of the moral and ethical culture of the future history teacher in blended learning are substantiated, namely: integration of moral and ethical issues into the content of professional disciplines, organization of subject-subject interaction, creation of a morally safe digital educational environment, use of reflective and problem-based search methods, and systematic support for students' value self-determination.

It is concluded that blended learning not only changes the technological conditions of professional training but also actualizes the need for the purposeful development of the moral and ethical culture of the future history teacher as an important component of professional competence.

Key words: moral and ethical culture, future history teacher, blended learning, professional training, value orientations, digital educational environment, academic integrity.

УДК 378.147:81'25

Максим Домаренко

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

ORCID ID 0000-0003-1930-7312

DOI 10.24139/2312-5993/2025.06/327-338

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ АУДІОВІЗУАЛЬНИХ ЗАСОБІВ, АДАПТОВАНИХ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

У межах статті надано узагальнений огляд розроблених рекомендацій щодо адаптування аудіовізуальних засобів (надалі - АВЗ) для майбутніх перекладачів. Метою статті є здійснення експериментальної перевірки ефективності таких АВЗ. Для цього було проведено експеримент, у межах якого з'ясовано, що експериментальна група, яка переглядала адаптований АВЗ, краще зрозуміла та запам'ятала нову інформацію, а також доклала для цього